

СЕКЦІЯ 2 МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ IMPLEMENTATION OF STATE ANTI-CORRUPTION POLICY IN THE FIELD OF HEALTH IN THE PHARMACEUTICAL ACTIVITIES

Стаття присвячена нормативно-правовим аспектам реалізації державної антикорупційної політики у сфері охорони здоров'я в фармацевтичній діяльності. У рамках постановки проблеми робиться висновок про високу капіталізацію ринку ліків в Україні та специфічність фармацевтичної діяльності, яка полягає у постійній співпраці публічних і приватних інститутів, що створює умови для поширення корупції у цій сфері. Тому завданням державної політики у цій галузі є створення належної моделі реагування на такі виклики, що має мінімізувати можливі ризики в рамках превентивної діяльності та практично реалізовувати принцип невідворотності покарання за корупційні правопорушення. На початку статті наводиться нормативно-правова база державної антикорупційної політики у сфері охорони здоров'я в фармацевтичній діяльності, включаючи положення нового Закону України «Про лікарські засоби». Окремий акцент робиться на Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року, яким була затверджена Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, завдяки чому він став головним стратегічним документом щодо боротьби з корупцією на найближчі роки. Визначається, що головною проблемою Стратегії є те, що вона не висвітлює проблеми дозвільної системи, ліцензування, процес виробництва та реалізації фармацевтичної продукції – тих сфер, які найбільш схильні до корупції. Вказується на необхідність внесення змін до Стратегії. Аналіз антикорупційної програми Держлікслужби приводить автора до висновку, що реалізація державної антикорупційної політики в фармацевтичній діяльності включає в себе роботу не лише самих профільних антикорупційних органів, а й саме органу, діяльність якого пов'язана зі значними корупційними ризиками. Автором також вказується позитивне відношення до впровадження інституту спеціального конфлікту інтересів в фармацевтичній діяльності, розкриваються його окремі особливості. Також наводиться проблема конфлікту інтересів серед експертів, що проводять оцінку лікарських засобів.

Ключові слова: фармацевтична діяльність, антикорупційна політика, корупція, охорона здоров'я, конфлікт інтересів.

The article is devoted to the regulatory and legal aspects of the implementation of the state anti-corruption policy in the field of health protection in pharmaceutical activity. As part of the statement of the problem, a conclusion is made about the high capitalization of the drug market in Ukraine and the specificity of pharmaceutical activity, which consists in the constant cooperation of public and private institutions, which creates conditions for the spread of corruption in this area. Therefore, the task of state policy in this field is to create an appropriate model of response to such challenges, which should minimize possible risks within the framework of preventive activities and practically implement the principle of inevitability of punishment for corruption offenses. At the beginning of the article, the legal basis of the state anti-corruption policy in the field of health care in pharmaceutical activity is given, including the provisions of the new Law of Ukraine "On Medicinal Products". Special emphasis is placed on the Law of Ukraine "On the Basics of the State Anti-Corruption Policy for 2021–2025" dated June 20, 2022, which approved the Anti-Corruption Strategy for 2021–2025, thanks to which it became the main strategic document in the fight against corruption for the coming years. It is determined that the main problem of the Strategy is that it does not cover the problems of the permit system, licensing, the process of production and sale of pharmaceutical products – those areas that are most prone to corruption. The need to make changes to the Strategy is indicated. The analysis of the anti-corruption program of the State Medical Service leads the author to the conclusion that the implementation of the state anti-corruption policy in pharmaceutical activity includes the work not only of the specialized anti-corruption bodies themselves, but also of the body whose activity is associated with significant corruption risks. The author also expresses a positive attitude towards the introduction of the institute of special conflict of interests in pharmaceutical activity, its specific features are revealed. The problem of conflict of interests among experts evaluating medicinal products is also cited.

Key words: pharmaceutical activity, anti-corruption policy, corruption, health care, conflict of interests.

УДК 351.773
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2022.31.3>

Аніщенко М.А.
к. юр. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної медицини,
громадського здоров'я, медичного та
фармацевтичного права
Запорізький державний медичний
університет

Постановка проблеми. За підсумками I півріччя 2022 р. загальний обсяг аптечного продажу всіх категорій товарів «аптечного кошика» в Україні становив 61,7 млрд грн та зменшився на 4,6% порівняно з аналогічним періодом минулого року. У доларовому екви-

валенті зменшення сягнуло 7,7%. У натуральному вираженні обсяги продажу зменшилися на 22,4% та становили 666,1 млн упаковок [1]. Такі показники відображають те, що ринок ліків в нашій країні, незважаючи на зниження його обсягів через війну, все ще залишається

однією з найкапіталізованіших галузей української економіки. Враховуючи особливості фармацевтичної діяльності можна вказати, що ця сфера є такою, що тісно пов'язана з постійною співпрацею публічних і приватних інститутів. Така робота ведеться на всіх етапах: від розробки до реалізації лікарських засобів, включаючи видачу дозволів, реєстрацію, ліцензування тощо. Такі умови об'єктивно створюють відповідні корупційні ризики в фармацевтичній діяльності, тому завданням державної антикорупційної політики у цій сфері є створення належної моделі реагування на такі виклики, яка має мінімізувати можливі ризики в рамках превентивної діяльності та практично реалізувати принцип невідворотності покарання за корупційні правопорушення.

Мета статті. Визначити проблемні питання правової регламентації щодо реалізації державної антикорупційної політики у сфері охорони здоров'я в фармацевтичній діяльності та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Згідно ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. З цього приводу О. Ховпун зазначає, що без реалізації прав пацієнта на якісні, доступні та безпечні ліки неможливе здійснення обов'язку держави щодо охорони здоров'я своїх громадян [3]. Проте, зазначеному праву протистоїть корупція у фармацевтичній діяльності, що фактично утворює суттєву перешкоду надходженню на ринок лікарських засобів належної якості та ефективності. Завдання держави в фармацевтичній діяльності чітко зазначені в новому базовому нормативно-правовому акті у цій сфері – Законі України «Про лікарські засоби» від 28 липня 2022 року, який, як зазначив Міністр охорони здоров'я України В. Ляшко, покращить захист прав, здоров'я та інтересів споживачів та дозволить знизити рівень корупції на фармацевтичному ринку [4]. Даний Закон набирає чинності з дня його опублікування та вводиться в дію через 30 місяців після завершення воєнного стану, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. Тому наразі чинним залишається положення Закону України від 4 квітня 1996 року № 123 «Про лікарські засоби». Також частина положень впроваджуватиметься поступово, зокрема 18 серпня 2025 р. вводиться в дію норма стосовно того, що подання документів для державної реєстрації (перере-

єстрації, безстрокового подовження державної реєстрації) лікарських засобів, внесення змін до матеріалів реєстраційного досьє на лікарський засіб здійснюються в електронній формі відповідно до стандарту електронного загального технічного документа (Electronic Common Technical Document – eCTD) Міжнародної ради з гармонізації технічних вимог до лікарських засобів для застосування людиною (International Council for Harmonisation of Technical Requirements for Pharmaceuticals for Human Use – ICH). До цієї дати такі документи можуть подаватися заявником (представником в Україні) в паперовій та/або електронній формі відповідно до вимог, встановлених законодавством.

Крім того, з 1 січня 2028 р. вводяться положення, згідно з якими:

- з метою перевірки відповідності вимогам належної виробничої практики (Good Manufacturing Practice – GMP) може проводитися інспектування виробництва досліджуваного лікарського засобу;

- імпорт досліджуваних лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) на території України підлягає ліцензуванню;

- проводиться реєстрація суб'єктів господарювання, що здійснюють імпорт, виробництво та оптову торгівлю активними фармацевтичними інгредієнтами;

- роздрібна торгівля лікарськими засобами здійснюється з дотриманням вимог належної аптечної практики (Good Pharmaceutical Practice – GPP), що затверджується МОЗ, та інші [5].

Згідно положень нового закону держава здійснює свою політику щодо забезпечення ефективності, якості та безпеки лікарських засобів в Україні на засадах захисту прав пацієнтів, забезпечення потреб населення у лікарських засобах для реалізації права громадян на охорону здоров'я. Також встановлюється, що особи, винні в порушенні законодавства про лікарські засоби, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законом, у тому числі за імпорт, виробництво, реалізацію та медичне застосування лікарських засобів невідповідної якості. До того ж Закон встановлює 20 принципів державної політики у сфері лікарських засобів, які закладаються в основу державної політики. Ці принципи стосуються державної політики в цій сфері в цілому та на всіх етапах фармацевтичної діяльності, регулюючи питання створення належних умов фармацевтичної діяльності, стандартизації, ліцензування, фармнагляду, інвестиційної привабливості ринку ліків, реклами ліків тощо. Щодо реалі-

зації державної політики у сфері лікарських засобів, то за процес формування державної політики у сфері лікарських засобів відповідає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, у межах повноважень, визначених Кабінетом Міністрів України. Реалізацію державної політики у сфері лікарських засобів здійснює орган державного контролю в межах повноважень, визначених Кабінетом Міністрів України [6]. Такими органами є Міністерство охорони здоров'я України та Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

Нормативно-правову базу антикорупційної політики в фармацевтичній діяльності можна поділити на загальну та спеціальну. До категорії антикорупційних актів, що містять норми загального характеру в фармацевтичній сфері входять Конституція України від 28 червня 1996 року, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року (ETS 173), Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року, Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року, Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року, Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року, Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р., Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 року тощо. Спеціальні норми антикорупційного законодавства в галузі фармації містить Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року, Закон України «Про лікарські засоби» від 28 липня 2022 року, накази Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками «Про затвердження Положення про комісію з оцінки корупційних ризиків та моніторингу виконання Антикорупційної програми Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками» від 25 лютого 2017 року, «Про внесення змін до наказу Держлікслужби від 21.02.2017 р. № 208» та «Про проведення оцінки корупційних ризиків у Держлікслужбі» від 22 січня 2021 року, «Про затвердження Антикорупційної програми Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками на 2021–2023 роки» від 24 лютого 2021 року тощо.

Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року, яким була затверджена

Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, вказує на існування проблеми, коли пацієнти та лікарі не отримують лікарські засоби і медичні вироби вчасно та у повному обсязі, зокрема через незавершений перехід до нової системи організації та контролю медичних закупівель, а також те, що наразі не повністю врегульовані процеси визначення потреб та обліку лікарських засобів. Метою державної антикорупційної політики в зазначений законом період є досягнення стратегічних результатів, коли закупівлі будуть здійснюватися централізованими закупівельними організаціями за прозорими та детальними процедурами відповідно до об'єктивних потреб на основі якості та доказовості ефективності таких засобів і виробів. Також Стратегія передбачає створення незалежних наглядових рад у закупівельних організаціях, стандартних каталогів і вимог до продукції, електронної системи обліку лікарських засобів та медичних виробів, на основі якої розроблені прозорі та детальні методики і системи обрахунку потреб за всіма напрямками закупівель; встановлення чітких етичних правил взаємодії між фармацевтичними компаніями та медичними працівниками, дотримання яких унеможливило б зловживання під час призначення пацієнтам лікарських засобів, а їх порушення тягне юридичну відповідальність; впорядкування правил та процедур щодо визначення наявності та врегулювання конфлікту інтересів учасників робочих та експертних груп (передусім тих, що супроводжують закупівлі медичної продукції за кошти державного бюджету та визначають переліки продукції, яка закуповується); можливість залучення до централізованих закупівель спеціалізованих міжнародних організацій [7]. Таким чином, держава в головному стратегічному документі щодо боротьби з корупцією на найближчі роки робить акцент саме на процедурі закупівель лікарських засобів та медичних виробів за кошти державного та місцевих бюджетів, при цьому вказуючи на необхідність забезпечення контролю за якістю та ефективністю таких продуктів та за органами, які здійснюють такі закупівлі. До того ж зазначається про необхідність стандартизації та цифровізації цього процесу, а також встановлення чітких правил взаємодії виробників, реалізаторів фармацевтичної продукції та медичних працівників. Однак, Стратегія не висвітлює проблеми дозвільної системи, ліцензування, процес виробництва та реалізації фармацевтичної продукції – тих сфер, які найбільш схильні до корупції. Зважаючи на те, що даний Закон є досить новим, будемо сподіватися, що в Стратегію будуть внесені зміни,

і стратегічні питання державної антикорупційної політики в фармацевтичній діяльності не будуть обмежуватися лише сферою публічних закупівель.

Як вже раніше зазначалось основним органом, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, є Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (Держлікслужба). Основними завданнями Держлікслужби в фармацевтичній діяльності є: реалізація державної політики у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, медичних виробів та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також внесення Міністрові охорони здоров'я пропозицій щодо формування державної політики у зазначених сферах; ліцензування господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; технічне регулювання у визначених сферах; здійснення державного регулювання і контролю у сферах обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та протидії їх незаконному обігу. Зважаючи на це, Держлікслужба з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх здійсненням в апараті Держлікслужби, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління [8]. Для забезпечення реалізації даного нормативного припису Держлікслужбою була розроблена і прийнята Антикорупційна програма Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками на 2021–2023 роки. Метою Антикорупційної програми є створення ефективної системи запобігання та протидії корупції на основі нових засад формування та реалізації антикорупційної політики в Державній службі України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. Антикорупційна програма Держлікслужби розроблена з метою визначити засади загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, заходи з їх реалізації, а також з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної

програми; оцінити можливі корупційні ризики у діяльності Держлікслужби, її територіальних органів, державних підприємств, що належать до сфери управління Держлікслужби, причини, що їх породжують, та умови, що їм сприяють; визначити заходи щодо запобігання та врегулювання виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строк та необхідні для цього ресурси; запланувати навчання та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування; визначити процедури щодо моніторингу, оцінки виконання та періодичного перегляду програм; тощо. Заходи, що передбачені антикорупційною програмою, включають в себе інформаційно-роз'яснювальну роботу, контроль, оцінювання, аналітичну діяльність тощо [9]. Реалізація державної антикорупційної політики в фармацевтичній діяльності включає в себе роботу не лише самих профільних антикорупційних органів, а й, як ми можемо побачити з Антикорупційної програми Держлікслужби, з самого органу, діяльність якого пов'язана зі значними корупційними ризиками. Тому, абсолютно вірним напрямом боротьби з корупцією є покладення на Держлікслужбу обов'язку проведення внутрішніх антикорупційних заходів, що само по собі погіршує умови для розквіту корупції в цьому органі.

Ще одним важливим нововведенням нового Закону України «Про лікарські засоби» від 28 липня 2022 року № 2469-IX у боротьбі з корупцією стало впровадження інституту спеціального конфлікту інтересів у національне фармацевтичне законодавство, який встановлює додаткові до визначених Законом України «Про запобігання корупції» вимоги щодо такого конфлікту. Спеціальний конфлікт інтересів визначається як наявність інтересів, що стосуються або можуть потенційно стосуватися медичної, фармацевтичної та інших галузей, пов'язаних із сферами повноважень органу державного контролю. Суб'єктами спеціального конфлікту інтересів є голова органу державного контролю, його заступники, керівники структурних підрозділів, експерти, інспектори та інші особи, залучені до реалізації повноважень органу державного контролю. Вони не повинні мати фінансових чи інших інтересів у медичній, фармацевтичній та інших галузях, пов'язаних із повноваженнями органу державного контролю, що можуть вплинути на їхню неупередженість. Суб'єкт спеціального конфлікту інтересів зобов'язаний діяти неупереджено та в інтересах суспільства і щороку подавати декларацію про наявність/відсутність спеціального конфлікту інтересів. У зв'язку з цим, на первинному рівні вну-

трішня політика органу державного контролю щодо спеціального конфлікту інтересів має передбачати, зокрема, наявність процедури подання щорічної декларації про спеціальний конфлікт інтересів, процедури повідомлення про нові обставини, щодо яких може виникнути спеціальний конфлікт інтересів, наслідки недотримання вимог щодо спеціального конфлікту інтересів, процедури управління спеціальним конфліктом інтересів. Усе це має бути закріплене у внутрішніх актах державного органу контролю [6].

Проблема конфлікту інтересів є дуже поширеною під час проходження процедури реєстрації лікарських засобів. Через це на ринок потрапляють ліки з недоведеною ефективністю. Лікар-інфекціоніст Ф. Лапій пояснює це конфліктом інтересів у експертів, які рекомендують затвердження того чи іншого препарату. За словами Ф. Лапія, держава має кілька механізмів для боротьби із явищем у рамках законодавства. Передусім ідеться про декларування конфлікту інтересів або включення медзасобів до Національного формуляра України. Включення до формуляра передбачає іншу процедуру ніж просто реєстрація медзасобу, що ускладнює можливість пройти процедуру для препаратів недоведеної ефективності [10]. Отже, завданням органу державного контролю має стати постійна перевірка експертів на наявність конфлікту інтересів, а з боку законодавця мають бути внесені зміни щодо порядку реєстрації лікарських засобів, що зможе підвищити рівень контролю за якістю та ефективністю нових лікарських засобів.

Висновки та пропозиції. Фармацевтичний ринок в Україні, незважаючи на зниження його обсягів через війну, все ще залишається висококапіталізованою галуззю української економіки. Умови його функціонування об'єктивно створюють відповідні корупційні ризики в фармацевтичній діяльності, тому завданням державної антикорупційної політики у цій сфері є створення належної моделі реагування на такі виклики, яка має мінімізувати можливі ризики в рамках превенційної діяльності та практично реалізовувати принцип невідворотності покарання за корупційні правопорушення. Корупція в фармацевтичній діяльності якраз і протистоїть державній політиці у сфері охорони здоров'я, що призводить до надходження на ринок неякісних товарів та лікарських засобів з недоведеною ефективністю.

У даному напрямі стратегічно держава робить акцент саме на процедурі закупівель лікарських засобів та медичних виробів за кошти державного та місцевих бюджетів, при цьому вказуючи на необхідність забез-

печення контролю за якістю та ефективністю таких продуктів та за органами, які здійснюють такі закупівлі. До того ж зазначається про необхідність стандартизації та цифровізації цього процесу, а також встановлення чітких правил взаємодії виробників, реалізаторів фармацевтичної продукції та медичних працівників. Однак, недостатньо уваги приділяється важливим сферам дозвільної системи, ліцензування, процесу виробництва та реалізації фармацевтичної продукції. Тому, є важливим внесення змін до стратегічних документів щодо боротьби з корупцією, які будуть враховувати відповідні аспекти.

Внутрішні антикорупційні заходи Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками мають стати важливим фактором подолання корупції в фармацевтичній сфері. Діяльність профільних антикорупційних органів має бути спрямована в першу чергу на здійсненні превентивних заходів, які будуть мінімізувати можливості розквіту корупції в даному органі, у тому числі здійснюючи контроль за якістю та ефективністю внутрішньої антикорупційної роботи.

Важливим моментом в боротьбі з корупцією в фармацевтичній діяльності стало прийняття нового Закону України «Про лікарські засоби» від 28 липня 2022 року № 2469-ІХ, яким встановлюються відповідні корупційні запобіжники на відміну від нині діючого Закону України від 4 квітня 1996 року № 123 «Про лікарські засоби», зокрема інститут спеціального конфлікту інтересів. Головною проблемою щодо цього є те, що новий закон буде введений в дію ще дуже не скоро, що, на нашу думку, погіршує можливості антикорупційної політики держави в фармацевтичній діяльності. Тому, важливим є перегляд строків введення у дію цього Закону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Війна і ліки: аптечний продаж за підсумками I півріччя 2022 р. URL: <https://www.apteka.ua/article/641331> (дата звернення: 31.08.2022).
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-вр> (дата звернення: 13.09.2022).
3. Ховпун О. С. Мета, завдання та принципи державного управління фармацією. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 1. С. 53–63. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1-2_2020-53-63.pdf (дата звернення: 13.09.2022).
4. Ляшко В. Оновлений закон про лікарські засоби імплементує найкращі європейські практики регулювання фармацевтичної галузі. *РБК-Україна*.

Публікація від 31.08.2022 р. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/onovlenij-zakon-pro-likarski-zasobi-implementue-najkraschi-evropejski-praktiki-reguljuvannja-farmaceutichnoi-galuzi-%e2%80%93viktoria-ljashko> (дата звернення: 13.09.2022).

5. Набув чинності новий Закон України «Про лікарські засоби». *Аптека online*. № 22-23 від 22 серпня 2022 р. URL: <https://www.apteka.ua/article/643578> (дата звернення: 13.09.2022).

6. Про лікарські засоби: Закон України від 28.07.2022 р. № 2469-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20> (дата звернення: 13.09.2022).

7. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20> (дата звернення: 13.09.2022).

8. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2015-%D0%BF> (дата звернення: 13.09.2022).

9. Антикорупційна програма Держлікслужби на 2021–2023 роки. Опубліковано 09.10.2021. *Офіційний сайт Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками*. URL: https://www.dls.gov.ua/prot_corup_dial/60546-2/ (дата звернення: 13.09.2022).

10. Конфлікт інтересів. Українцям рекомендують купувати «фуфломіцини» ті, хто мали б їх заборонити. URL: <https://tyzhden.ua/Society/253630> (дата звернення: 13.09.2022).